

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

UNIVERSITY "GOCE DELCEV" - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES
REPUBLIC OF MACEDONIA

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

КОНФЕРЕНЦИЈА ПОСВЕТЕНА НА 1100 ГОДИШНИНАТА ОД
КЛИМЕНТОВОТО УПОКОЈУВАЊЕ

Св. Климент Охридски

Sv. Kliment Ohridski

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE ST. KLIMENT'S LIFEWORK

INTERNATIONAL CONFERENCE DEDICATED TO THE 1100th ANNIVERSARY
OF THE DEATH OF ST. KLIMENT

23-24 ЈУНИ 2016
ШТИП

23-24 JUNE 2016
SHTIP

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

*Конференција посветена на 1100 годишнината од
Климентовото упокојување*

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ST. KLIMENT'S LIFEWORK

*International Conference dedicated to the 1100th Anniversary of
the death of St. Kliment*

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Филолошки факултет
Факултет за образовни науки
Република Македонија

University “Goce Delcev” - Stip
Faculty of Philology
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

821.163.1.09Св. Климент Охридски(062)
271.2-36Св. Климент охридски(062)
37(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Климентовото дело : 23-24 јуни, 2016, Штип : зборник на трудови / [главен и одговорен уредник Драгана Кузмановска, Соња Петровска] = International scientific conference St. Kliment's lifework : 23-24 June, 2016, Shtip : book of proceedings / [editor in chief Dragana Kuzmanovska, Sonja Petrovska]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Филолошки факултет = Shtip = Goce Delcev University, Faculty of philology, 2017. - 319 стр. : илустр. ; 30 см

Дел од трудовите и на англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Abstracts кон повеќето трудови. - Библиографија кон повеќето трудови

ISBN 978-608-244-404-8

1. Насп. ств. насл.

а) Климент Охридски, св. (840-916) - Собири б) Образование - Собири
COBISS.MK-ID 103357962

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

BOOK OF PROCEEDINGS

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ST.KLIMENT'S LIFEWORK

23-24 јуни 2016 23-24 June 2016
Штип Shtip

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО

Зборник на трудови

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип,
Република Македонија

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Д-р Драгана Кузмановска

Д-р Соња Петровска

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Волф Ошлис – Германија
Драгана Кузмановска – Република Македонија
Мајкл Ерон Рокланд – САД
Соња Петровска – Република Македонија
Марјана Розенфелд – Русија
Татјана Тернова – Русија
Виолета Димова – Република Македонија
Игор Рижнар – Словенија
Дубравка Челинсек – Словенија
Снежана Мирасчиева – Република Македонија
Лазар Стошиќ – Србија
Стана Силковиќ – Србија
Сунчица Дениќ – Србија
Даниела Коцева – Република Македонија
Рамадан Доган – Турција
Туран Челеби – Турција
Снежана Кирова – Република Македонија
Биљана Иванова – Република Македонија
Софија Заболотнаја – Русија
Татјана Уланска – Република Македонија
Марија Тодорова – Република Македонија

ST.KLIMENT'S LIFEWORK

Book of Proceedings: Scientific and Professional Papers

PUBLISHED BY

Goce Delcev University, Faculty of Philology, Stip,
Republic of Macedonia

EDITOR-IN-CHIEF

Dragana Kuzmanovska, PhD
Sonja Petrovska, PhD

EDITORIAL BOARD

Wolf Oschlies – Germany
Dragana Kuzmanovska – Republic of Macedonia
Michael Aaron Rockland – United States of America
Sonja Petrovska – Republic of Macedonia
Maryana Rosenfeld – Russian Federation
Tatyana Ternova – Russian Federation
Violeta Dimova – Republic of Macedonia
Igor Riznar – Republic of Slovenia
Dubravka Celinsek – Republic of Slovenia
Snezana Miraschieva – Republic of Macedonia
Lazar Stosic – Republic of Serbia
Stana Smilkovik – Republic of Serbia
Suncica Denik – Republic of Serbia
Daniela Koceva – Republic of Macedonia
Ramadan Dogan – Republic of Turkey
Turan Celebi – Republic of Turkey
Snezana Kirova – Republic of Macedonia
Biljana Ivanova – Republic of Macedonia
Sofya Zabolotnaya – Russian Federation
Tatjana Ulanska – Republic of Macedonia
Marija Todorova – Republic of Macedonia

ОРГАНИЗАЦИСКИ ОДБОР

Драгана Кузмановска
Соња Петровска
Виолета Димова
Блажо Китанов
Светлана Јакимовска
Стојко Стојков

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Толе Белчев (македонски јазик)
Марија Гркова (македонски јазик)
Татјана Уланска (англиски јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров
Костадин Голаков

АДРЕСА

Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип, Македонија

Овој Зборник е сведоштво за одбележување на 1100 годишнината од Климентовото упокојување преку успешно остварена меѓународна конференција од страна на Филолошкиот факултет и Факултетот за Образовни науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Климентова чест.

Во Зборникот се објавуваат трудовите од Конференцијата, со цел да останат сведоштво за идните генерации како што св. Климент и нам ни остави такви пишани дела и трајни траги.

CONFERENCE ORGANIZATION BOARD

Dragana Kuzmanovska
Sonja Petrovska
Violeta Dimova
Blazo Kitanov
Svetlana Jakimovska
Stojko Stojkov

LANGUAGE EDITORS

Tole Belcev (Macedonian language)
Marija Grkova (Macedonian language)
Tatjana Ulanska (English language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov
Kostadin Golakov

ADDRESS

Faculty of Philology
Krste Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip, Macedonia

This Book of Proceedings is a testimony of the jubilee, 1100 years of the death of St. Kliment, and the successfully organized International Conference by the Faculty of Philology and the Faculty of Educational Sciences of the Goce Delchev University in Shtip in the honour of St. Kliment.

The Book of Proceedings published the papers from the Conference to leave them to the future generations, as St. Kliment did with his written works and legacy.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

ПРЕДГОВОР

Од уредниците

FOREWORD

The Editors

КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО / ST.KLIMENT'S LIFEWORK

Илија БЕЛЕВ

СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ И ВТЕМЕЛУВАЊЕТО НА

БРЕГАЛНИЧКАТА КНИЖЕВНА ТРАДИЦИЈА..... 17

Добрила МИЛОВСКА

ПОУЧИТЕЛНИТЕ СЛОВА НА СВЕТИ КЛИМЕНТ 27

Соња ЕНЦЕКОВА СОПОТСКА

ТРАНСПОНИРАЊЕ И ХЕРМЕНЕВТИЧКИ АСПЕКТ НА

КНИЖЕВНИ ЖАНРОВИ ОД СТАРАТА СВЕТСКА

ЛИТЕРАТУРА ВО КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО 33

Димитар ПАНДЕВ

БИБЛИСКИТЕ ПАРАБОЛИ ВО КЛИМЕНТОВИТЕ СЛОВА

(СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ ПАРАБОЛАТА ЗА БЛУДНИОТ СИН)..... 53

Лилјана МАКАРИЈОСКА

УЛОГАТА НА ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА ВО

РАЗВИТОКОТ НА СРЕДНОВЕКОВНАТА ПИСМЕНОСТ 59

Трајче СТОЈАНОВ

СВ. КЛИМЕНТ КАКО ЕТИЧАР 69

Снежана МИРАСЧИЕВА

ЗА ОДНОСОТ МЕЃУ УЧИТЕЛОТ И УЧЕНИКОТ-

ОД КЛИМЕНТА ДО ДЕНЕС 77

Толе БЕЛЧЕВ, Ранко МЛАДЕНОСКИ

КОНТЕКСТОТ СВ. КЛИМЕНТ VS ПРИЧЕВ ВО

МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА МЕМОРИЈА..... 85

Жаклина ЃОРЃИОСКА, Лилјана МАКАРИЈОСКА ЦРКОВНОСЛОВЕНИЗМИТЕ ВО ПОЕМАТА ПОСВЕТЕНА НА АЗБУКОСЛОВЕЦОТ – КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ.....	95
Оливер ЦАЦКОВ УНИВЕРЗАЛНОСТА НА КЛИМЕНТОВОТО ДЕЛО – НЕИЗГАСЛИВА СВЕТЛИНА ЗА СЕСЛОВЕНСКИТЕ НАРОДИ	103
Милена РИСТОВА-МИХАЈЛОВСКА ЗА ДВЕ ПОХВАЛНИ СЛОВА НА СВЕТИ КЛИМЕНТ И БИБЛИСКИТЕ ЦИТАТИ И ЕЛЕМЕНТИ ВО НИВ	109
Весна КОЖИНКОВА СИЛАТА НА КЛИМЕНТОВИОТ ДУХ ВО РАЃАЊЕТО НА НОВАТА МАКЕДОНСКА КНИЖЕВНОСТ.....	117
Игор ЈАНЕВ, Борче МИЛОШЕСКИ ДЕЛОТО НА СВЕТИ КЛИМЕНТ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА.....	127

ЛИТЕРАТУРА / LITERATURE

Волф ОШЛИС ГЕРМАНСКИОТ БИСКУП ВИХИНГ (830-912) – ПРОТИВНИК, КОНКУРЕНТ ИЛИ ЖРТВА НА МАКЕДОНСКИТЕ СЕДМОЧИСЛЕНЦИ.....	139
Suncica DENIC PERSECUTION AND HOMELAND IN SERBIAN LITERATURE OF KOSOVO AND METONIJA.....	145
Stana SMILJKOVIC CULTURAL CONTEXT AND HUMANIZATION OF EDUCATION ON EXAMPLES OF LITERARY TEXTS FOR CHILDREN	153
Марија КРСТЕВА INTERTEXTUAL REFERENCES TO J. CONRAD'S NOVELLA HEART OF DARKNESS IN F. F. COPPOLA'S FILM APOCALYPSE NOW.....	161
Даниела КОЦЕВА УЛОГАТА НА ЦРКВАТА НЕКОГАШ И ДЕНЕС.....	167

ОБРАЗОВАНИЕ / EDUCATION

Стојко СТОЈКОВ

СВЕТИ КЛИМЕНТ КАКО НАШ И КАКОВ 175

Марија КУСЕВСКА

УПОТРЕБАТА НА ЕВРОПСКОТО ЈАЗИЧНО
ПОРТФОЛИО ЗА САМООЦЕНУВАЊЕ И РАЗВИВАЊЕ
АВТОНОМИЈА ПРИ УЧЕЊЕТО СТРАНКИ ЈАЗИЦИ 195

Слаѓана СТАМЕНКОВА

ИНОВАТИВНИ МЕТОДИ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО -
ПОВРЗУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА СО ЕВРОПА И СО СВЕТОТ 203

Наташа ЛАЗАРЕВА

ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ
ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ..... 207

Петре ПЕТКОВСКИ, Емилија ШЕЌЕРИНОВА

ТЕСТИРАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ ВО СОВРЕМЕНИОТ
ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС 213

Ирена КИТАНОВА

ЧИТАЊЕТО КАКО ПОТРЕБА И РАДОСТ 219

Весна КОЦЕВА

ИСТОРИСКИ ПРЕГЛЕД НА УПОТРЕБАТА И ДЕФИНИРАЊЕТО
НА ПОИМИТЕ ИНПУТ И ИНТЕЛК ВО МЕТОДИКАТА НА
НАСТАВАТА ПО СТРАНКИ ЈАЗИК 225

Марија ТОДОРОВА, Весна КОЦЕВА

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА НА ВИСОКОТО ОБРАЗОВАНИЕ 233

ЈАЗИК / LANGUAGE

Блаже КИТАНОВ

ЉУБОВТА И ПЕСНАТА КАКО МОСТ ЗА
ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА 241

Марија ЛЕОНТИЌ

ПРЕВОДНА ЕКВИВАЛЕНЦИЈА НА ЛЕКСИЧКО НИВО ПРИ
ПРЕВЕДУВАЊЕ ОД ТУРСКИ НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК..... 249

Софија ЗАБОЛОТНАЈА

ПРЕВОДОТ И КОМЕНТАРИТЕ:
МОДЕРНАТА ПОТРЕБА ЗА КОМПРЕСИИ 257

Виолета НИКОЛОВСКА

Б. КОНЕСКИ – КОДИФИКАТОР НА МАКЕДОНСКИОТ
СТАНДАРДЕН ЈАЗИК 263

Светлана ЈАКИМОВСКА

ТЕРМИНИТЕ И НИВНИТЕ ФРАНЦУСКИ ЕКВИВАЛЕНТИ
ВО ЗБОРНИКОТ ТЕРМИНОЛОГИЈА ОД ОБЛАСТА НА
ТЕОЛОГИЈАТА ОД ЈОВАН ТАКОВСКИ 273

Билјана ИВАНОВСКА, Мери БАСОВСКА

ЗА ЗБОРОТ ШТО НАПРАВИ УСПЕШНА КАРИЕРА ВО ЈАЗИКОТ..... 285

Снежана КИРОВА, Драгана КУЗМАНОВСКА, Биљана ИВАНОВА

СПОРЕДБА НА ПОСЛОВИЦИТЕ НА ЧЕТИРИ ЈАЗИЦИ 293

Татјана УЛАНСКА, Марија ТОДОРОВА

ЕФЕКТИВНОСТА НА КОРИСТЕЊЕ МЕТАФОРИ ВО
НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИК..... 301

Делфина ЈОВАНОВА НИКОЛЕНКО

СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКИ МЕЃУ ГЛАГОЛИТЕ ВО
МАКЕДОНСКИОТ И РУСКИОТ ЈАЗИК..... 305

Весна ПРОДАНОВСКА

УЛОГАТА НА НАСТАВНИКОТ И НА УЧЕНИКОТ ПРИ
СОВЛАДУВАЊЕТО НА ПРАВИЛЕН ИЗГОВОР ВО
ИЗУЧУВАЊЕТО НА АНГЛИСКИОТ КАКО СТРАНСКИ ЈАЗИК 313

СВ. КЛИМЕНТ КАКО ЕТИЧАР

Апстракт:

Св. Климент не е само учител и основач на првиот славјански универзитет во Охрид. Тој не е само добар, морален карактер, туку е и првиот етичар кој ги има поставено основите на една оригинална етичка теорија. Слободно може да се каже дека една третина од неговите текстови се на етички теми. Оттука, сосема слободно можеме да ја искажеме констатацијата дека Св. Климент е првиот етичар, втемелувач на Етиката како наука во славјанскиот свет. Овој труд ќе се позанимава токму со таа теза обидувајќи се да ги детектира основните тези во неговата етичка теорија.

Клучни зборови: *St. Kliment, Ethics, Ethicist, Orthodox Christianity, Virtue, Vice.*

Trajce STOJANOV²

ST. KLIMENT AS ETHICIST

Abstract:

St Kliment is not merely an educator and founder of the first Slavic university in Ohrid. Not only was he a good, moral character, but he was also the first ethicist who laid down the foundation of an original theory in Ethics. It can be concluded that a third out of his more than hundred texts are ethical papers. Hence, we can freely say that St. Kliment is our first Ethicist, the founder of Ethics as a science for Slavic people. This paper will underline that role of St. Kliment and will try to depict the basis of his ethical teaching.

Keywords: *St. Kliment, Ethics, Ethicist, Orthodox Christianity, Virtue, Vice.*

¹ Факултет за Образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“-Штип

² Faculty of Educational Sciences, University “Goce Delcev” - Stip, Macedonia

Вовед

Св. Климент (840-916) секако е една од најзначајните фигури во македонската, а и сесловенската историја. Не постои словенска држава каде не се слави ликот и делото на овој светител и каде дури и по неколку значајни институции, во знак на почит, го носат неговото име.

Причините се многубројни. Пред сè, тој е еден од најславните ученици на браќата Светите Кирил и Методиј, нивни наследник и творец-довршувач на азбуката на словените. Прилагодувајќи го на словенските фонети, Св. Климент ја пишува кирилицата, со што трајно го задолжува словенскиот свет. Оттука, со право може да се смета за еден од најзначајните ликови во историјата на словените.

После смртта на Методиј (885), сите негови ученици Наум, Горазд, Ангелариј и Сава, паѓаат во немилост и се изложени на напади од германското свештенство, па Св. Климент, заедно со другарите прогонети наоѓат заштита во Бугарија. Веќе следната година, Св. Климент, по налог на неговиот штитеник, бугарскиот цар Борис I, заминува за Охрид, каде го формира првиот словенски универзитет, каде се обучени над 3500 ученици да го шират словото на Бога. Овој „потфат“ да се формира своевиден „универзитет“ на овие простори, во IX-от век, е до толку значаен, затоа што овој универзитет го чини веројатно првиот универзитет во Европа. Наспроти „официјалните“ информации дека првиот универзитет во Европа е тој во Болоња, Италија, кој е формиран 1088 година. Се разбира, би можело да се каже дека овој светиклиментов универзитет не бил универзитет во класична смисла, но контра-аргументот би се состоел во прашањето -што во тоа време било „класичен“ универзитет и дали универзитетот во Болоња, два века подоцна, бил парадигма за „класичен“ универзитет и според кои критериуми? Но, тоа е тема за друг труд. Во овој, ќе се задржиме на неговата личност, т.е. на неговиот личен „етос“, но и теориските наоди значајни за етиката како наука.

Оти, иако кога се зборува и пишува за Св. Климент, многу често се акцентира токму тој аспект кој што до сега и ние го исцрпавме, сепак многу малку се акцентира неговото етичко дело како влог во изградбата на една „словенска“ етика. А тој тоа го правел како со личниот пример, така и во своите писанија. А напишал доста, според некои извори дури 50-тина книги. Нему му се припишуваат опширните житија на св. Кирил и Методиј познати како Панонски легенди, најзначајниот извор за проучувањето на животот и делото на солунските браќа. Напишал и поуки за големите христијански празници (Рождество Христово, за Велигден, за Зачатието на Пресвета Богородица, за Благовештението на Пресвета Богородица итн), пофални слова за други празници на апостоли и маченици (за блажениот пророк Захарија и за раѓањето на свети Јован Крстител, за светите четириесет маченици, за свети Лазар, свети Димитрија, за бестелесните Михаил и Гаврил, за свети Јован Златоуст,

за свети Климент патријарх Римски) и многу други дела.³ Во личниот живот, пак бил богобојазен и побожен, помагал и со зборови и со дело. Кажуваат дека свети Климент не само што луѓето од охридскиот крај ги просветлувал преку христијанската вера, туку дека и физички им помагал, а дури се грижел и за овошките и самите плодородни дрвја ги оплеменил, кога од Азија во градот пренел питоми овошја, садници, та ги облагородил до тогаш дивите месни овошни дрвја.⁴ Во жититето за Св. Климент, Теофилакт⁵, вели: „Заедно со духовната храна, Климент им даваше и телесна храна на тие на кои им беше потребна таква храна.“⁶ Го приводуваме, овој можеби од научна гледна точка, неважен цитат, но значаен како вовед во ликот и делот на Св. Климент. Имено, да посочиме на моралната величина на светителот, кој секогаш бил тука за своето паство. И тоа е аспектот од неговата дејност што не интересира. Тоа, дава можност да се постават темелите на една автентична философско-етичка мисла на овие простори. Кога би се барале извори за нашите вредности, тие секако би требало да се бараат во оваа светикклиментова и светикирилометодијева традиција. И тоа не треба никогаш да се испушта од вид, оти ние друг извор немаме, макар и колку далеку и колку длабоко да одиме назад во историјата; таму идеи за втемелување на сегашноста нема да најдеме.

Главен дел

Затоа што како што со право тврди академик Старделов, три се темелите на историјата на македонската христијанска култура - 1. процесот на христијанизација на Балканот; 2. богомилското учење и 3. создавањето на словенската-македонската писменост – кои тој ги окареактеризира како „три грандиозни чинители со епохален историски потенцијал“.⁷ Почетокот на христијанизацијата секако е потенција, иницијација на оваа словенска писменост која ќе се рашири од тука, преку Дунав и Дњестар – како што вели Крлежа – па сè до Крим и Волга. Богомилското учење, иако ерес, сепак е едно од најзначајните движења на овие простори, затоа што во себе импрегнираше

³ Похвала на Кирил Философ, *Похвала на словенските учители Кирил и Методиј, Похвално слово на бестелесните Михаил и Гаврил, Похвално слово за четиридневниот Лазар, Поука за блудниот син... се само некои од насловите од богатата библиографија на Св. Климент.*

⁴ *Од записите на Кузман Шапкарев, види:* https://mk.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BD%D0%B0_%D0%A8%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B2

⁵ Податоците за неговиот животот се црпат првенствено од опширниот животопис од Теофилакт Охридски од XI век. Теофилакт оставил оставил вредни информации и за Светите Петнаесет Тивериополски свештеномаченици - група христијански светци и маченици од IV век. Оригиналниот извор на делата на Теофилакт е во познатите 126 тома од изданието на Миње, издадени 1864 во Париз - „Patrologiae cursus completus, Series graeca“.

⁶ Животопис на св. Климента, бългaрски архиепископ. От Теофилакта, Охридски архиепископ. Превел от гръцки с малки съкращения Д. Матов. Пловдив, 1896, 25

⁷ Георги, Старделов, *Summa aestheticae*, Култура, Скопје, 1991, 529

философски, антрополошки, космогониски и космолошки идеи, со што тие станаа – како што вели – Рацин – „претеча на општествените просветители од XVII век“, та дури и „ги удриа темелите на европејскиот ренесанс“.⁸

И третиот, можеби најзначајниот, а секако најплодоносниот, кој остави најраскошни плодови во словенската и македонската историја е Охридската книжевна школа и наследството на Св. Климент и другарите. Во градот на светлината и светоста, Охрид „се ставени темелите на една нова словенска средина, на една старословеска цивилизација; овде се ставени темелите на нашата сопствена културна и национална база, темелите на нашиот историски персоналитет, но, заедно со тоа и темелите на една наша автохтона уметност и естетика“.⁹ На ова тврдење на Старделов ние би додале - и етика. Ако некаде можат да се бараат основните идеи на кои можеме да втемелиме национална идеја, почетоките се тука. А оттука, преку добата на македонската Преродба од XIX век, па до светлиот XX век и повоената литература, уметност и и култура.

Преродбата со двете струи: првата – првенствено црковни луѓе – К. Пејчиновиќ, Ј. Крчовски, Т. Синаитски; втората – првенствено книжевници – Миладиновци, Г. Прличев, Р. Жинзифов, Пулевски, Цепенков, К. Шапкарев, П. Зографски. Кулминацијата секако е во делото на К. П. Мисирков и неговата „За македонските работи“. Сето ова, конечно сублимира во почетокот на XX-от век со плеадата писатели, уметници, композитори, сликари: Иљоски, Ристо Крле, Личеновски, Мартиновски, Коџоман, Стефан Гајдов, Трајко Прокопиев, Тодор Скаловски, Кочо Рацин, Венко Марковски, Коле Неделковски.... Тука, во распонот на овој период можат да се барат основите на нашите национални идеи: научни, философски, етеички, естетички...

На Светите Кирил и Методиј, а посебно на Св. Климент, може да се гледа како на првите словенски, македонски философи, етичари. Затоа нивното значење е огромно. Но, како што често бидува – токму затоа се и занемарени. Колку што нам ни е познато, до сега нема посериозна студија, монографија од македонски автор за философско-религиските, етичките и естетичките идеи на овие дејци.¹⁰ Ова останува секако сериозен предизвик за генерациите што им должат на своите учители.

А колку токму тие философско-религиски, етички и естетички идеи се важни, не може доволно силно да се подвлече. Св. Методиј бил учен правник,

⁸ Кочо, Рацин, Стихови и проза, Култура, Скопје, 1966, 180-195, 181

⁹ Георги, Старделов, Ор., cit., 533

¹⁰ Прв обид за истражување на философското дело на браќата Кирил и Методиј и на Св. Климент и Св. Наум е направен во 1971 година, кога професорот Јонче Јосифовски покренува иницијатива, заедно со професорот Кирил Темков и Драган Ташковски, за пишување на *Историја на филозофската мисла во Македонија*. Овој „проект“ никогаш не е завршен, за жал. Дел од наодите на Темков за словенските мислителите објавени се во поединечни трудови: *Минатото и сегашнината на филозофијата во Македонија* „Филозофска трибина“, Скопје, 1985, бр. 9-10. Како и трудот *Филозофските идеи во Македонија*, во книгата „Содржински и методолошки прашања во истражувањето на историјата на културата на Македонија“, МАНУ, Скопје, 1995, стр. 217-222.

кој го напишал првото правно дело во словенскиот свет *Закон како да им се суду на луѓето*. А колку умен и учен бил брат му Кирил, говори надимакот на неговото световно име Константин-философ! Кирил своето образование го стекнал на престижната Магнаурска школа. Потоа и самиот тој предавал на истата школа, каде предавал логика и каде впрочем, заради ерудицијата го заслужил овој надимак „философ“. Првото словенско писмо (глаголицата) е оригинално дело на Константин Филозоф, кое го направил мудро користејќи го искуството и придобивките на други народи преку принципите валидни за веќе постојните графички системи, употребувани многу векови пред појавата на словенското писмо.

Кирил се смета за првиот филозоф во историјата на културата на Словените кој ја дал првата дефиниција на филозофијата, која гласи: „Филозофијата е разбирање на божјите и човечки работи, до кој степен човекот може да му се доближи на бога и како со своите дела да добие лика и прилика на оној што го создал“. Оваа дефиниција, иако во „пазувите“ на теологијата, сепак открива едно значајно разбирање на филозофијата – филозофијата како наука за тоталитетот; и при тоа, филозофијата која е длабоко антропоцентрична, во функција на осмислување на човековата егзистенција, која во случајов, секако е осмислена од божественото начело.

На вакви темели почнало да се зида зданието на Охридската школа. Сржта на просветителската мисија на Св. Кирил и Методиј е во солидната основа што ја развиле за просветителски континуитет, односно подготвувањето на ученици кои достоинствено ќе ѝ одговорат на историската задача. Враќањето на Св. Климент и Св. Наум во Македонија во 886 година претставувало нов главен полигон за ширење на словенската цивилизациска свест, на територија со веќе изграден традиционален однос во таа насока. Се смета дека Св. Климент ги следел своите учители скоро во сите нивни претходни мисии па дури дека бил заедно со нив во словенското кнежество на Св. Методиј и дека потекнува од тој крај на Македонија. Дејноста на овие двајца истакнати кирилometодиеви ученици означувала враќање на реализцијата на идејата за ширење на словенската цивилизациска свест назад кон нејзините извори – Македонија.

Во Охрид, во рамките на Охридската книжевна школа, Климент помогнат од собратот Наум, создал своевидни христијански, но и цивилизациски признаци што се потпирале на традиционалните милениумски духовни и културни одлики на овој терен во минатото. Нивната активност се третира како своевидна христијанска, но и цивилизациска ренесанса на духовни појави што во Охрид веќе имале свои препознатливости, со нови импулси во верата и во културата.

Охридскиот духовен и книжевен центар се одликува со особеностите и критериумите воспоставени од Свети Климент и Свети Наум Охридски, како еден континуитет на кирилometодивското учење и дејност. Охридскиот духовен

центар, изразен преку извонредните образовни и книжевни карактеристики на Охридската школа добил импресивна физиномија, нераскинливо и суштински поврзана со дејноста на Свети Климент и Свети Наум. Главни точки на кои се потпираа духовната и просветителска архитектура на Охридскиот книжевен центар се: Црквата и христијанизацијата на словенското население, доследната приврзаност кон Кирило-Методиевското наследство, преку задржувањето на глаголицата во употреба во продолжение на скоро два века, спротивно на соборската одлука од 893 за нејзина замена, подоследната приврзаност кон кирилometодиевскиот превод на Светото Писмо и преводната и оригиналната книжевна дејност на Св. Климент и Св. Наум Охридски, како најголем дострел на класичната црковнословенска литература. Охридскиот книжевен центар по својот идентитет на духовен извор со посебни карактеристики и диференцијално етаблиран повеќе од било кој словенски духовен центар, претставува темел на кирилometодиевистиката.

Веќе рековме погоре, приведувајќи еден цитат, како Св. Климент се грижел, не само духовно, туку и физички за своето паство. Им помагал на сите можни начини. Со неверојатно чувство за грижа Св. Климент ја вршел должноста кон верниците. Но, Св. Климент „не е само величествен моралист, најдобриот човек од сите нас и наш образец. Тој е и првиот и најдобриот етичар во нашата култура.“¹¹ Ова го потврдува погоре реченото дека Св. Климент не е само важен како морален лик, како морален образец кој живеел етички, непорочен живот, туку тој е значаен и за етиката како наука. Па во таа смисла, Темков продолжува: „Од стотина текстови зачувани од многу пообемниот опус на Климент Охридски, речиси секој има морална нишка, третина од нив пак, се првокласни етички расправи“.¹²

Три идеи можат да се издвојат како централни кај етиката на Св. Климент. **Првата** произлегува од самото инсистирање на моралот како централен. Нема полошо од морална несовесност, затоа што неморалноста е спротивна на човековата вистинска природа. Св. Климент јасно сфаќа дека неморалноста значи деформација на човековата вистинска природа и функција. Со тоа, Св. Климент се покажува како нашиот „национален“ Кант, кого „само две нешта го исполнуваат со восхит – свезденото небо над мене и моралниот закон во мене“.¹³ Етиката е човековата суштина, поточно човечкото во човекот е моралот.

Втората идеја кај Св. Климент, впрочем е централната порака која слободно може, како што забележува и Темков, да се прогласи за нашиот „македонски категорички императив“¹⁴, а кој гласи: „тргај се од злото и прави добро“! Значи, не е само доволно да не чиниме зло („тргај се од злото“), ами треба да чиниме

¹¹ Кирил, Темков, *Етика*, Епоха, Скопје, 1998, 85

¹² Ibid., 85

¹³ Имануел, Кант, *Критика на практичниот ум*, Епоха, Скопје, 1993

¹⁴ Кирил, Темков, *Op. cit.*, 90

добро, за да бидеме морални. Само тргањето од злото може да значи и морална индиферентност, ако не е пропратено со чинење добро. Ова ја демонстрира јасната етичка насоченост на мислата на Св. Климент, „централноста“ на етиката како наука и моралот кај поединецот како највреден.

Третата идеја, можеби е најзначајна, а која може да се издвои како имплицитна од неговите пораки во разните списи. А тоа е јасната интенција на етиката и моралот кај човекот да му се додели централно место. Имено, дури и примањето на Бога кај поединецот има етичка функција првенствено. Значи, стожерот е моралот. Оттука, обоготворувањето на човекот, кај Св. Климент нема сотириолошка, или есхатолошка димензија, ами првенствено етичка. Да се биде христијанин, значи да се биде етичен. „Тој во којшто ќе се всели Бог со присуството на своето живототворно тело, не е ли почист од злато? Не се обновува ли чистотата секој ден како орел и високо излетува со умот? Откако ќе го разбереме ова, браќа, ќе се обновиме со чистота и со добрина и својот живот достоин ќе го сториме - а не само со збор да се нарекуваме христијани, туку во духовен подвиг да се поставиме и да се надминуваме еден со друг во добрината...“¹⁵ Гледаме – „вселувањето на Бога“ во поединецот, првенствено значи морална чистота. И уште еднаш – животот е достоин само како етичко живеење – со што се потврдува „кантијанскиот“ восхит на моралниот закон во човека. Достоен за човек е само моралниот човек. Моралот се покажува како **сушност** човека.

Дополнително, Св. Климент не останува на ова „апстрактно“ етичко ниво, туку во многу од своите списи, тој буквално ги набројува добрите и лошите дела. Со тоа, тој дава и практични напатствија како да се води поединецот во животот, со што се покажува не само како теоретичар, туку и како жив пастир на своето паство. Со тоа, дополнително блеснува неговиот морален лик, не само како теоретичар, туку како жив сведок на Христовата вера, живот и учење. Впрочем, тој самиот за епископите и клирот вели дека треба „самиот во сè да дава пример со добро дело.“ Како што несомнено и самиот Св. Климент живеел.

Заклучок

Етичките импликации кај Св. Климент се несомнени. Од неговите идеи, од идеите на неговите учители, светите браќа Кирил и Методиј, како и од Св. Наум, може да се изведат философско-етички основи за нашата национална идеја. Се разбира, тие првенствено биле богослови, но тоа не значи дека не може да се екстрахира од тоа богословие автантична философија, макар и религиски интонирана. Впрочем, целокупната, автентична руска философско-етичка мисла, на пример, е религиски фундирана. Исто така, друг проблем на кој би наишле е што ниту еден од нив интенционално не пишува философски

¹⁵ *Климент Охридски, Житија, слова, поуки*, избор, превод и коментари Радмила Угринова-Скаловска, Македонска книга, Скопје, 1974 Ibid., 213

трактати, а ниту пак имал систематска мисла. И единствено овде треба да се биде прилично внимателен – интерпретацијата од наша страна да не прерасне во неавтентично толкување и по аналогија да заклучуваме нешто што кај нив не постои.

Но, тоа се методолошки предизвици со кои една посериозна студија допрва треба да се соочи. Нашата задача овде беше само да посочиме на некои аспекти од делото на Св. Климент, кои сметаме дека се важни за етиката и дека во нив гледаме можност за изградба на една „национална“ философско-етичка мисла. Секако, философијата не може да се ограничи во својата универзалност на националното, но токму со универзалните пораки и идеи на оваа традиција можеме да ископаеме темел во нашите национални потраги.

Токму затоа, би можело, на пример, кога се бараат философско-етичките импликации, кај Св. Климент, па и кај неговите учители, но и другари, како Св. Наум, да се обидеме да ги врамиме во некои од постоечките европски философски традиции. Со што ќе покажеме дека, од една страна, философски-етичките пораки се универзални, а од друга дека се вкоренети во долгата европска традиција и цивилизација. Тоа ќе биде нашиот мал влог. Овој труд се обиде да го покаже тоа со етиката на Св. Климент и аналогијата со Имануел Кант.

Референци

- [1] Животопис на св. Климента, български архиепископ. От Теофилакта, Охридски архиепископ. Превел от гръцки с малки съкращения Д. Матов. Пловдив, 1896.
- [2] Имануел, Кант, *Критика на практичниот ум*, Скопје: Епоха, 1993.
- [3] Климент Охридски, Житија, слова, поуки, избор, превод и коментари Радмила Угринова-Скаловска, Скопје: Македонска книга, 1974.
- [4] Поленаковиќ, Харалампие: „Два прилога за **Климент Охридски**“ – *Стрем* 12/3, 1996, 51-57.
- [5] Рацин, Кочо, *Стихови и проза*, Скопје: Култура, 1966.
- [6] Старделов, Георги, *Summa aestheticae*, Скопје: Култура, 1991.
- [7] Темков Кирил, *Етика*, Скопје: Епоха, 1998.